

Jankovské sklepy a lochy

Jankov je jednou z mála vsí, kde jsou ještě dochovány **sklepy (lochy)** mimo zemědělskou usedlost. Jedná se o 5 sklepů, které se nacházejí v zadní části vsi nad horní stranou domů. Netvoří souvislou řadu, jsou jednotlivě rozházené a z terénu vystupují jako nápadné kopečky. Protože ves byla založena na svažujícím se terénu, bylo snadnější je do země zabudovat. Sloužily pouze k uskladnění brambor přes zimu v době, kdy se hospodářům nedostávalo místa ve sklepech přímo v zemědělské usedlosti, takže jejich vznik můžeme datovat asi do 2. poloviny 19. století, či o něco později. Jejich používání skončilo se zánikem soukromého hospodaření a vznikem JZD. Nyní už jsou nevyužívané a také řadu let neudržované.

*Nejdéle byl využíván „**Křížův sklep**“ č. 7 a je také v nejlepším stavu. Dalším sklepem je „**Buškův sklep**“ vedle jejich stavení, které už neexistuje, původně však patřil „Přenosilům“ č. 19. Vnitřek obou sklepů je nepřístupný.*

*„**Krejčův sklep**“ č. 1 postupně zarůstá křovím a stromy, také jeho vchod se bortí, podobně jako blízko pod ním se nacházející „**Huďův sklep**“ č. 3. Oba však mají zachovalé vyzdění i klenbu.*

Hospodářské zázemí hrálo v minulosti důležitou roli a bylo součástí každé usedlosti. Patřily k němu i sklepy. Sklepům mimo vlastní stavení, zabudovaným do země, se říkalo **lochy**. Název „loch“ pochází z německého slova Loch a znamená díra. U nás se však používalo pouze pojmenování sklep, a to i pro sklepy mimo stavení. Všech 5 zdejších lochů se nachází na obecních pozemcích.

*Vyzdění a klenba „**Krejčova sklepa**“ č. 1 (lochu) patří k nejlépe dochovaným zdejším sklepům. V zadní stěně nahoře je vidět násypný otvor.*

*Pátý z venkovních sklepů (lochů), „**Košákův sklep**“ č. 24, na rozdíl od 4 předchozích sklepů nemá kulatou klenbu, ale je překryt masivními kamennými pláty, nad kterými je navršen kopec hlíny. Vzadu opět vidíme násypný otvor.*

*Vnitřek „**Košákova sklepa**“ je zachovalý, jak kamenné ostění dveří, tak i výklenek při vchodu, používaný pro umístění osvětlení (svíčky, lampy).*

*Ještě jednou jiný pohled na „**Hůd'ů sklep**“ (loch), přestože u vchodu se bortí, vnitřek zůstává zachovalý, i s pěknou klenbou, která bývala omítnutá.*

Typické lochy byly vytvářeny zahloubením do terénu, vyhloubená jáma byla vyzděna, zaklenuta klenbou a nakonec zasypána zeminou, takže vznikly ony typické kopečky. Z nich vystupují větrací průduchy, které byly nutné pro výměnu vzduchu, a na zimu se ucpávaly. V zadní části se nacházel otvor, kterým se do sklepa sypaly brambory. Po několika schůdkách se scházelo ke dveřím v kamenném ostění, také tyto dveře se na zimu zvenku ještě zakrývaly slámou. Vstup zakrývaly další dveře, šikmo položené nad vstupní otvor.

Zcela už zůstalo zapomenuto, že další lochy stály uprostřed návsi v přední části obce, tj. mezi stavením č. 5 na dolní straně a mezi protějším stavením č. 16 na horní straně návsi. V této části vsi horní chalupy stály mnohem výš než chalupy na spodní straně, což byl důsledek svažitého terénu. A tak v tomto prostoru byly prokopány další sklepy, které byly z obou stran objížďeny cestami pod okny horních a dolních chalup. Teprve v r. 1939, když se začala stavět silnice středem vsi, byly sklepy zasypány a terén vyrovnán. Silnice byla dostavěna r. 1946, sklepy si v tom prostoru už nikdo nedovede představit.

Na snímku je dobře vidět, jak jsou domy na horní a dolní straně v přední části vsi od sebe vzdáleny (nebyly předzahrádky), takže tam sklepy (lochy) mohly být prokopány a kopečky navršeny.

Stejně tak byly zahloubením do terénu stavěny i sklepy, které těsně přiléhaly ke stavení, zvenku vypadaly jako kopečky lochů, ale vstupovalo se do nich zevnitř dvora nebo kolny. V Jankově se takto do současné doby dochovaly pouze 2 sklepy – při stavení č. 10, kde sklep vystupuje do prostoru návsi, a při stavení č. 6, kde sklep z boku stavení vystupuje do veřejného prostranství u obecní studny a rybníka. Hodně zarostlý je sklep, který z chalupy č. 16 (stavení vyhořelo) zasahoval do prostoru k dnešnímu kulturnímu domu. Další sklep před č. 26, který také jako kopeček vystupoval ze stavení do návsi, byl kolem r. 1950 upraven. Kopeček byl zvenku obezděn a zarovnán, aby na něm mohla být postavena dřevěná bouda, která sloužila jako sběrna mléka. Uvnitř zůstal sklep nezměněn.

Sklep u č. 10 (Kochovi) zasahuje do prostoru návsi, je přístupný z kolny při průjezdu do dvora.

Další kopeček sklepa vyvedený mimo stavení patří k č. 6 (Jonákovi), jeho zadní část venku je obezděna zídkou, která zakrývá násypný otvor. Pohled do téhož sklepa zevnitř, je používán k uskladnění řepy a různé zeleniny.

*Vnitřek **sklepa č. 10** (Kochovi) s násypným otvorem pod kopečkem na návsi. Vedlejší snímek ukazuje vnitřek dalšího **sklepa č. 6** (Jonákových), do kterého se brambory sypaly přízemním otvorem ve venkovní zdi stavení přímo z návsi. Byl umístěn uvnitř stavení, pod kolnou. Takových sklepů byla v dolní části vsi většina. Oba sklepy dosud slouží k uskladnění brambor.*

*Jeden ze **sklepů č. 16** (Ševcovi, vyhořelé stavení) také směřoval do venkovního prostoru, druhý jejich sklep byl hluboce zahloubený pod obytným stavením a má zachovalou klenbu.*

Téměř všichni jankovští hospodáři měli 2 sklepy či sklípky, protože ty odedávna sloužily k uchovávání zásob a potravin. Bez toho by se žádné hospodářství neobešlo. Bývaly vybudovány pod některou částí obytného nebo hospodářského stavení, tj. pod kolnou nebo stodolou, aby byly shora také tepelně izolovány. Přístupné byly vždy z vnitřní části stavení.

Počátky zdejších sklepů můžeme klást do počátků vsi Jankov. Původní Jankov zanikl v době 30leté války, nevíme, kolik tehdy čítal chalup, ale zůstaly jen dvě, které zatím nedokážeme přesně ztotožnit. Vrchnost ve Větrném Jeníkově proto chtěla vytvořit z pusté vsi panský dvůr. Nakonec se rozhodla jinak. Rozměřila stavební i pozemkové parcely a dosadila sem nové hospodáře ze sousedních vsí svého panství, nejvíce z Opatova, Zbilid, Dušejova aj. Staré mapy přesvědčivě ukazují přesné vyměření pozemků v každém lánu polí pro jednotlivé nové osídlence. Říkalo se jim familianti, tj. nájemci půdy, ze které odváděli vrchnosti dávky a odpracovávali si robotní povinnosti, nebyli však vlastníky půdy.

Dobu tohoto nového osídlování vsi můžeme klást do období po r. 1680, tj. do konce 17. století. Z té doby také budou pocházet zdejší stavení, ovšem původní dřevěné chalupy už jsou mnohokrát přestavované. Snad bychom do té doby mohli klást i počátky zdejších sklepů. Několikrát ještě se přehnaly válečné vřavy a sklepy byly jistotou, že nějaké zásoby zůstanou uchovány. Vchody do některých sklepů byly někdy tak dokonale zamaskovány, že v průběhu doby a při změně majitelů se na ně zapomnělo. Nebo při některé další přestavbě byly záměrně zasypány.

Jedním z takových „zapomenutých“ sklepů je i sklep při chalupě č. 13, objevený asi před 20 lety při stavebních úpravách. Nevěděla o něm ani předchozí generace současných majitelů, přestože chalupu také přestavovali. Vstup do něho se nachází pod úrovní nášlapné plochy kolny a pokračoval ven z domu pod nynější zahradu. V terénu po něm nebylo ani stopy. Pro současné majitele byl jeho objev velkým překvapením. Sklep vyčistili, osadili novými dveřmi (jak si tato památeční stavba zaslouží) a dál ho používají. Kromě toho se pod touto chalupou nachází další sklep, který používají na brambory, vede také směrem do zahrady, kde z něho vycházejí průduchové komíny.

Pohled do starého „zapomenutého“ sklepa č. 13 (U Hvíždů) – první snímek. Další sklep využívají majitelé č. 13 k uskladnění brambor, klenba je oházená a sklep vybílen.

Asi nenávratně pryč je doba, kdy zdejší hospodáři zaplňovali sklepy sklizní brambor a řepy a kdy v případě nutnosti vytvářeli v polích tzv. krechty, kam uskladovali přes zimu nadbytečnou sklizeň brambor. V současné době, kdy už v žádném stavení není majitel, který by se věnoval zemědělské činnosti, a kdy mnoho chalup patří „chalupářům“, sklepy stále dobře celoročně slouží k uchovávání potřebných zásob brambor a zeleniny.

Pohled do sklepa č. 14 (U Kalců), do kterého se brambory sypaly z průjezdného mlatu stodoly.

Sklep č. 14, do kterého se vstupuje po 6 schodech ze dvora a vedl pod plívně stodoly, kde tvořil typický kopeček, byl zřejmě přestavěn a možná i rozšířen asi před sto lety, v době po první světové válce. Tehdejší hospodář postavil na místě bývalé dřevěné stodůlky velkou zděnou stodolu se dvěma plívněmi, a tehdy asi byl sklep rozšířen a překlenut kolejnicemi, mezi kterými byl prostor vyzděn cihlovým zdivem do 3 oblouků. Stodola už je delší dobu zbourána a kopeček sklepa, který se ocitl v prostoru zahrady, dostal novou venkovní izolaci a upravené průduchy.

Vnější vchody do sklepů - u č. 14 se stříškou, ozdobný vchod u č. 15 a východ z vnitřku sklepa č. 10, kde v kamenném ostění jsou zabudované vnitřní dveře s izolačními deskami.

Do všech sklepů se vstupuje vnějšími dvířky po několika kamenných schodech (kolem pěti schodů). Vnější dvířka jsou většinou obyčejná dřevěná, někdy lícují se stěnou stavení, jindy je to předsunutý „domeček“. Následují spodní dveře, buď v úrovni sklepa, nebo pokračuje ještě jeden schod. Zde jsou do kamenného ostění zabudovány další dveře, které mají sklep dobře izolovat, někdy se na zimu ještě zakrýval balíkem slámy. Tyto sklepy si udržují po celý rok stálou vlhkost a teplotu, jsou dostatečně temné, a tak jako sloužily v dobách soukromého hospodaření, jsou i pro současné obyvatele nenahraditelným místem pro uchovávání brambor a zeleniny.

Brambory – rozšíření pěstování, využití, sklizeň

Když hovoříme o sklepech, nemůžeme pominout zmínku o pěstování brambor. Do Evropy se dostaly z Ameriky a v Čechách se začaly šířit až po velkém hladomoru v letech 1770-1773. Protože se dovážely z Braniboru a Pruska, lidé jim začali říkat brambory (jinde zemáky nebo poněmčeně erteple). Teprve v 1. polovině 19. století tady zdomácněly, protože dokázaly nasytit lidi i v době neúrody, a už se nepovažovaly jen za krmivo pro zvířata.

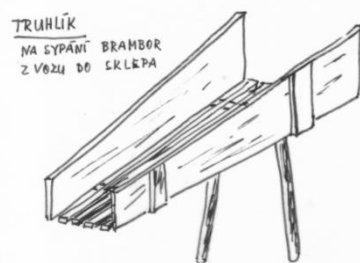
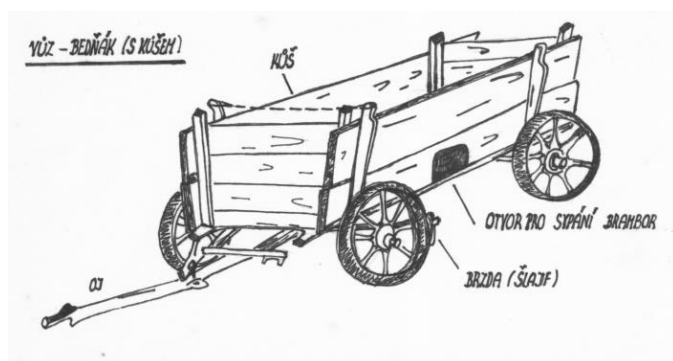
Ukázalo se, že bramborám se daří i v méně úrodných, těžších a kamenitých půdách, a tak se staly darem i pro oblast Českomoravské vysočiny a náš kraj. Po první světové válce bylo založeno Hospodářské družstvo pěstitelů zemáků, přejmenované později na Sativu, se sídlem v tehdejší Německé Brodě. Členy se v době první republiky stala i řada hospodářů

z Jankova, stejně jako z okolních vsí. Ukázalo se, že kvalitní sadba je podmínkou dalšího rozvoje zdejšího bramborářství. Svou šlechtitelskou stanici měla Sativa v Keřkově.

Pěstováním uznaných sadbových odrůd brambor si mnoho zdejších hospodářů výrazně zlepšilo svoji finanční situaci. Kromě toho pěstovali i brambory konzumní a pro průmyslové využití, k čemuž přispěla i výstavba lihovaru ve Zbilidech ve 20. letech minulého století. Z lihovaru si zpět vozili lihovarské výpalky, což bylo hodnotné krmivo pro dobytek.

Počátkem 20. století se dočkalo zdokonalení i náradí pro sklizeň brambor. Byl vynalezen rotační vyorávač brambor, řečený **čert**. Měl jednoduchou konstrukci a pracoval na principu velkého kola umístěného v zadní části stroje. Kolo mělo po obvodu železné „prsty“, které při otáčivém pohybu rozmetaly podebraný řádek brambor po poli, brambory se pak ručně sbíraly. Ukládaly se do košíků a vysypávaly do vozů „bedňáků“. Takto upravený vůz měl při jedné straně v dolní části vyříznutý otvor, který se před sběrem zakryl prknem. Po příjezdu ke sklepu se k otvoru ve voze přistavil truhlík, užší částí se zasunul do otvoru sklepa a dřevěným pádlem se pak brambory hrnuly do sklepa. Hlína nebo příliš malé brambory propadávaly roštem a nedostaly se do sklepa. Sběr brambor byl hlavně záležitostí žen, obsluha čerta a vozu záležitostí mužů, k čemuž byl potřebný i silný potah. A pro děti nastal čas ohníčků a pečení brambor v dýmu bramborové nati nebo někde u lesa v horkém popelu z nasbíraného dříví.

Vůz na brambory zvaný „bedňák“ a truhlík na sypaní brambor z vozu do sklepa.